

DAGENS FRÅGOR

Avstaliniseringen i Estland

Det av Sovjetryssland ockuperade Estland har under den sista tiden våndats i avstaliniseringssmärtor. Utåt ser det ut som om likviderandet av Stalinskulten skedde lugnt och utan speciella svårigheter. I själva verket pågår under den lugna ytan en häftig och t. o. m. hänsynslös kamp mellan de mer eller mindre stalintrogna kommunisterna och sådana som önskar en hastigare avstalinisering. De förstnämnda tyckas vilja fortsätta russificeringspolitiken från stalintiden, fastän kanske inte längre i så brutala former, de andra har emellertid anslagit mera nationella toner, någon av dem kan man t. o. m. kalla »nationell» kommunist. Så har avstaliniseringen i Estland också blivit en fråga, om russificeringen skall fortsättas eller om den nationella kulturen skall ges visst livsrum. Allt detta gör kampen under ytan ganska komplicerad, så att det ofta är svårt att veta, vem som är vem. Alla dessa frågor är särskilt bland intelligensen ett dagligt samtalsämne, men till den kommunistiska pressens spalter når endast svaga efterdyningar.

Hela avstaliniseringen får en kuriös anstrykning genom den omständigheten att den ledes av gamla stalinister. Alla dessa Moskva-trogna, som efter den stora utrensningen av de estniska kommunisterna 1949-51 av Stalin sattes på sina platser, sitter för närvarande kvar på dem. Vi kan t. ex. nämna förste sekreteraren i det estniska kommunistpartiets centralkommitté Ivan Käbin (som i maj 1956 besökte Sverige såsom medlem av de-

legationen från Högsta Sovjet i Moskva och som i egenskap av röd quisling framkallade en rad protestdemonstrationer i baltisk-vänliga kretsar här) och ordföranden för ministerrådet Aleksej Müürisepp; dessa båda har vuxit upp i Ryssland och har där blivit skolade. Dessa män försöker — tydligen enligt direktiv från Moskva — att bromsa avstaliniseringen och att leda den »planmässigt», så att hela frågan inte skall glida undan partiets kontroll.

Händelserna i Polen och Ungern framkallade hos funktionärer från stalintiden oro och nervositet för deras eget öde, som t. o. m. märktes utanför. I en sådan atmosfär behandlade även det estniska kommunistpartiets centralkommitté avstaliniseringsproblemet på ett plenarmöte i november 1956, där Käbin enligt det officiösa referatet i äkta stalinistisk anda utropade: »Vi få inte tillåta ett fördömande av de verkliga förhållandena på måfå och i största allmänhet. Att förhålla sig försonligt till partifientliga manifestationer måste bedömas som rutten liberalism, vilken vittnar om att det i enstaka partiorganisationer ännu finnas idépolitiskt svaga kommunister som inte ha några principer, när det gäller yttringar av den borgerliga ideologien, som äro oförmögna att genomskåda, att främmande åsikter införas under kritikens täckmantel.» Alltså är enligt den orolige Käbins insinuationer avstaliniseringen, när den inte utvecklar sig med planmässig långsamhet, »rutten liberalism» och »borgerlig ideologi».

I spetsen för en snabb avstalinise-

ring går den s. k. intelligensen, en rad kommunistiska författare, konstnärer, vetenskapsmän och lärare inberäknade. Steg för steg har de nått några resultat, som för ett par år sedan hade varit otänkbara. Särskilt faller detta i ögonen, när det gäller omvärderingen av litteraturen och historien.

Sålunda har några litterära grupperingar ifrån tsar- och självständighetstiden, såsom Ung-Estland, Tarapita och Arbujad, som 1949-50 i sin helhet kastades överbord, funnit en mera nyanserad behandling: man utgår från den kommunistiska ståndpunkten men försöker skilja »agnarna från vetet». Friedebert Tuglas, Mait Metsanurk, Betti Alver, August Sang, Kersti Merilaas, Johannes Semper, Paul Viiding och Nigol Andresen (de tre sistnämnda kommunister), som 1949-50 uteslöts ur Sovjetestlands författarförening såsom »borgerliga nationalist» (vilket samtidigt betydde att de blev berövade publikationsmöjligheter), har utan att de själva bett därom återupptagits som föreningsmedlemmar och det med retroaktiv verkan, som om uteslutningen aldrig hade ägt rum. De uteslutna medlemmar, som under tiden hade avlidit i slavläger i Sibirien (Heiti Talvik) eller i fängelse i Estland (Hugo Raudsepp), kunde man inte återupptaga i medlemsförteckningen, men deras namn är inte längre absolut bannlysta. Till stor överraskning har på sista tiden t. o. m. några författare, som har flytt till den fria världen, vunnit ett blygt och försiktigt erkännande, såsom Estlands största skalden Gustav Suits (död 23 maj 1956 i Stockholm) och Marie Under (bor i Stockholm), den finsk-estniska författarinnan Aino Kallas (död 9 nov. 1956 i Helsingfors), vidare den även i Sverige välkände kompositören Eduard Tubin (bor i Stockholm), den omtyckta estniska tragediennen Liina Reiman (bor i Helsingfors) och Est-

lands störste grafiker Eduard Wiiralt (död 8 jan. 1954 i Paris). När man nu erkännande omnämner dem, tillägger man visserligen flera »men», men deras under mellantiden alldeles bortraderade namn har återigen börjat leva, rättare sagt spöka och bekymra de under stalintiden fabricerade kommunistiska propagandaförfattarna med obetydlig litterär kapacitet.

Efter en så omfattande omvärdering har det naturligtvis varit nödvändigt att revidera den av den kommunistiske fanatikern Max Laosson år 1949 uppställda tesen om den estniska kulturens tillbakagång under självständighetstiden 1918-1939. I dess ställe har man från skräpkammaren dragit fram Lenins tes om två kulturers existens i varje kultur. Det existerade sålunda även i det självständiga Estland å ena sidan en progressiv, å andra sidan en urartad, borgerlig kultur och litteratur. Alla författare och konstnärer, som har tagits till nåder igen, förklaras nu i efterskott som progressiva, och därmed är allt i sin ordning.

Förkastandet av tesen om den estniska kulturens nedgångstid har fått så långtgående följder, att den år 1952 utgivna »Eesti NSV ajalugu» (Sovjetestlands historia), ett monument över förfalskningen av Estlands historia (se om historiens förfalskning även Svensk Tidskrift 1952, sid. 56-58 och 1953, sid. 48-52), verkligen på den punkten har måst förklaras förfalskad. Trots motstånd från de verkliga förfalskarna, rysslandsesterna Gustav Naan och Viktor Maamägi, pågår f. n. en omredigering av verket. Till stor överraskning har till detta arbete satts även den kommunistiske historieprofessorn Hans Kruus, som 1950 fick lämna posten som preses i Sovjetestlands vetenskapsakademi och sattes i fängelse i Leningrad och som under åren 1950-55 såsom »borgerlig nationalist» överöstes med glåpord, bl. a.

också för att han hade saboterat historieförfalskningen.

Enligt sovjetsed — i det hänseendet har ingen avstalinisering gjort sig gällande — kan man nu få läsa i den sovjetestniska pressen, hur den ene efter den andre av Moskvas hantlangare, som med Max Laosson i spetsen från och med år 1949 nedsvärtade och bespottade de flesta framträdande estniska författare och konstnärer, en rad kommunistiska sådana medräknade, och sedan uttraderade deras namn, nu bekänner sina synder. Det är löjeväckande, när upphovsmannen till »nédgångstesen» Laosson nu anstränger sig att vara huvudförvararen av den »progressiva kulturens existens».

I den s. k. socialistiska realismens namn kastades under åren 1949-51 den värdefullare delen av den estniska litteraturen överbord. Dagens syndabekännare skriver emellertid i samma socialistiska realismens namn, att de tidigare intog en vulgärsociologisk ståndpunkt, att de inte hade förstått den rätta socialistiska realismen. En vanlig läsare begriper i en sådan situation ännu mindre, vad den sakrosankta socialistiska realismen egentligen innebär.

Sammanfattningsvis måste man på grundvalen av för närvarande tillgängliga fakta konstatera, att på det kulturella området avstaliniseringen redan gått så långt, att en fullständig återgång till förhållandena som de var under Stalins tid knappt är möjlig. På det politiska och administrativa området är avstaliniseringen dock knappast märkbar: Stalin-tidens system och de som då hade makten sitter kvar. En sådan situation skapar en extraordinär spänning mellan de gamla stalinisterna och avstaliniserarna. Detta kan komma att medföra överraskningar i den ena eller andra riktningen.

Algeriet — landet i brännpunkten

Den, som första gången kommer till Alger blir förvånad över hur fransk staden verkar. Bortsett från arabstaden — kasbahn — är fransk arkitektur och kultur helt förhärskande. Även det bördiga jordbruksområdet i kustbandet mot Atlasbergen gör ett europeiskt intryck. Jordbruket, som ofta är kombinerat med vin- och fruktodling, bedrivs efter moderna metoder och torde ligga betydligt över fransk medelstandard. De franska jordbrukarna s. k. colons är i allmänhet bönder i egentlig bemärkelse även om en del stora gods finnes. De franska jordbrukarna besitter oftast jorden i tredje och fjärde generationen och har utfört ett beundransvärt kolonisationsarbete. Alla innevånarna är oberoende av ras och religion franska medborgare och de nordliga departementen har samma status som de franska, medan de södra territorierna med Sahara lyder under militär förvaltning, som är direkt underordnad Algeriet.

Helt visst har tavlan även mörka färger. En stor del araber lever i yttersta fattigdom och stor arbetslöshet råder. Detta har framförallt sin grund i den stora befolkningsökningen. För hundra år sedan fanns 1,5 miljoner innevånare i Algeriet, nu nära 9 miljoner. Någon mera betydande industri har icke uppstått då landet saknar råvaror. På sista tiden har man dock börjat att bryta ganska stora mängder stenkol och man har även funnit olja. Talet om fransk utsugning är en myt. Frankrike tillskjuter tvärtom varje år stora belopp för att Algeriets budget skall gå ihop. Ekonomiskt har Algeriet främst betydelse för Frankrike som avsättningsområde. Landet har sedan 1830, då det erövrades av fransmännen, genomgått en väldig utveckling. Från att ha varit en barbar- och sjörövarstat styrd av en enväldig Dey

har Algeriet blivit det mest civiliserade landet i Afrika.

Men otack är världens lön. I dag finner sig fransmännen invecklade i någonting mitt emellan ett kolonialkrig och en polisoperation av oerhörd omfattning som för varje dag blir allt allvarligare. Vissa delar av landet behärskas helt av rebellerna och nästan överallt förekommer terroråd. Om man talar med en genomsnittsfransman i Algeriet får man ofta höra att amerikanerna, kommunisterna och de arabiska nationalisterna har skulden till det nuvarande anarkistiska tillståndet. Denna konstellation kan förefalla egendomlig men det ligger nog en del sanning i fransmännens uppfattning. Det var amerikanarnas antikolonialism som aktualiserade nationaliststrävandena efter det andra världskriget. Kommunisterna är starkare i Algeriet än i någon annan del av Nord-Afrika främst på grund av att så många araber tagit arbete i Frankrike och där blivit kommunistiskt influerade. På senare tid har en mängd av dessa araber återflyttat till Nord-Afrika och synas tillsammans med en del f. d. kolonialsoldater vara de mest aktiva terroristerna. Det allvarligaste hotet kommer dock från Kairo. De arabiska nationalistledarna är de farligaste orosstiftarna i världen just nu. Arabvärlden hetsas till kamp mot västerlandet från Indiska Oceanen till Atlanten och från Sansibar till Israel. Radiopropagandan från Kairo, som även sändes till det svarta Afrika, bedrivs med Nassers goda minne. Vid samtal med araber hör man ofta den åsikten framföras att araberna gärna bör söka stöd av kommunistländerna i sin kamp mot västerlandet ty de är ju tack vare sin religion immuna mot de kommunistiska idéerna. Som exempel brukar även framhållas att såväl Hitler som Roosevelt samarbetade med Sovjet när det

passade dem. Ett farligt resonemang som bygger på önsketänkande, ty det är väl knappast troligt att religionen är en sådan maktfaktor för Nord-Afrikas stadsbor, bland Egyptens fellaher eller bland arabflyktingarna från Palestina, att den kan förhindra kommunismen. Rebellerna i Algeriet de s. k. fellaghas, opererar dels i militära förband om flera hundra man, ofta utrustade med granatkastare och bazookas, dels i mindre terroristgrupper. Dagligen begås ohyggliga våldsdåd mot franska kolonister och framför allt mot araber varvid även kvinnor och barn mördas. Det är betecknande för världsoptionen av i dag att dessa våldsdåd knappast omnämns medan de få franska repressalieåtgärderna ges stor publicitet. I många länder tycks den allmänna opinionen tro att arabernas terrorkrigföring är jämställd med en demokratisk frihetsrörelse. Detta är fullständigt felaktigt och det är troligt att den övervägande delen av arabbefolkningen endast av rädsla för repressalieåtgärder, hjälper terroristerna. Hittills har många fler lojala araber än fransmän fallit offer för våldshandlingar.

Det kan synas egendomligt att fransmännen som insatt över en halv miljon man inte har kunnat kuva upprorsrörelsen. En av orsakerna är hänsyn till opinionen i Frankrike och risken för att i onödan orsaka förluster bland lojala araber. Man har dragit sig för operationer, som skulle kunna medföra mera betydande förluster. Ett verkligt fälttåg i Algeriet var innan Suez i betydande franska kretsar lika impopulärt som Indo-Kinakriget var. Det är främst främlingslegionen, som till $\frac{2}{3}$ -delar består av tyskar, som satts in i de hårdaste striderna. På de infödda trupperna kan man, för första gången i den franska kolonialarméns historia, icke längre lita. Den kanske viktigaste orsaken är emellertid svå-

righeten för en modern armé att bedriva polisoperationer, för det är i första hand sådana operationer det är fråga om, även om de ofta lokalt övergå i ren krigföring. Bombflyg kan man ofta inte använda därför att risken att skada oskyldiga är för stor. Artilleri och stridsvagnar är inte till mycken nytta i bergen. Även taktiskt har insatsen varit mindre lyckad. Alldeles som i Indo-Kina har den franska militärledningen satsat för mycket på modern europeisk eller kanske snarare amerikansk krigföring. Motoriserade förband har stött efter vägarna medan terrängen vid sidan om praktiskt taget har varit fri från franska trupper. Följden har blivit att rebellerna efter verkställt överfall har kunnat dra sig tillbaka i bergen utan att vara allvarligt hotade. Sedan ett halvår synes den franska ledningen ha gått in för en annan taktik. Fallskärmsstrupper, helikopterburna förband, infanteri med klövjeutrustning och ryttarförband uppsöker nu fienden i bergen. Det är troligt att rebellbanden genom den nya taktiken skall kunna tillintetgöras och förlustsiffrorna har stigit. De franska rapporterna talar om i medeltal 150 stupade rebeller per dag och de egna förlusterna torde väl inte vara mycket mindre.

Vad som hänt militärt i Algeriet, liksom även tidigare under det grekiska inbördeskriget, i Indo-Kina, på Malacka och i Kongo borde vara en varning för västerns strateger. Vi har i våra dagar två sorters krig. Dels det stora allt ödeläggande atom- och flygkriget, som kanske aldrig släpps lös, dels det lilla mer eller mindre partisanbetonade kriget som nästan ständigt försiggår någonstans i världen och som kräver en helt annan taktik och utrustning än vad som är regel i de amerikanska och västeuropeiska arméerna.

Först när ordnade förhållanden

återställts kan det bli tal om reformer. Eftergifter nu skulle uppfattas som ett svaghetstecken och skulle troligen medföra att de 1,2 miljoner fransmännen i Algeriet igångsatte privata aktioner, vilket general Faure tycks ha varit inne på, eller helt bröt med moderlandet, vilket skulle göra Algeriet till ett nytt Israel.

Remissdebatten

Om riksdagsledamöterna före remissdebattens tjugofemtimmarsdrabbning styrkte sig med Morgon-Tidningen, kunde de ta del av f. d. riksdagsmannen Fasts kritik av remissdebatter som sådana, baserad på erfarenheter från 39 riksdagar.

»Jag har för resten aldrig hyst någon större aktning för remissdebatter. De är mest paradnummer.»

För hårt sagt? Ja, ställer man »paradnummer» i motsättning mot »saklig debatt», som Fast gjorde i sitt fortsatta resonemang, så är nog omdömet berättigat. Men i så fall gäller det så gott som alla större meningsutbyten i riksdagen. Där skyttegravarna är grävda, har man inte att vänta några rörliga fäktningar.

Regeringen gjorde också allt som rimligen göras kunde för att förvandla debatten till en klang- och jubeluppvisning (s). Regeringens behov av att omvitna sin förträfflighet ströks under både av att finansministern mot all sedvana höll inledningsanförandet i andra kammaren och av att statsministern på debattens andra dag överraskande gick in på bästa radiotid med ett stort angrepp på folkpartiledaren.

Största intresset tilldrog sig utan tvekan sonderingarna kring koalitionen framtid. Vad som i skrivande stund bekräftats — den definitiva olusten hos vissa ledande bondeförbundare —

kunde inte skylas över av Erlanders bedyranden eller trollas bort genom Hedlunds förtjusta uttalanden.

Att tanken på samlingsregering har anhängare inom bondeförbundet framgick snart nog — ja, strängt taget redan innan gruppledaren i andra kammaren, Pettersson i Dahl, hunnit få ordet, eftersom Expressen redan någon timme dessförinnan förmedlat till sina läsare ett referat av herr Petterssons regeringskritiska anförande. De orden var knappast meriterande för en plats i koalitionsregeringen men siktade kanske längre.

Vad beträffar regeringssammansättningen har händelserna alltså redan visat, att de stora fanfarerna (»en sällsynt lycklig utveckling...») fick tjäna till att överrösta en hel del dissonanser (»men vill vi vara ärliga, måste vi medge, att läget såväl ute i världen som här hemma är långt ifrån tillfredsställande»). Skall man snart kunna konstatera klarnad sikt också beträffande det ekonomiska skeendet?

En större förnöjsamhet kan knappast tänkas än den som vissa socialdemokrater, dock knappast finansministern, lade i dagen, när de i »Receipt mot inflation» tyckte sig finna stöd för sin uppfattning om den socialdemokratiska politikens framgång på det ekonomiska området. För den mindre trosvisse ter sig uppsatserna tvärtom som en svidande vidräkning med regeringspolitiken.

På samma sätt har man svårt att förstå, hur den framlagda finansplanen kan vara en källa till glad stolthet för regeringen. Vad är den annat än ett resignerat erkännande av att vi står inför en utgiftsexplosion med oöverskådliga följder? Borta är den stolta totalbalanseringen — fjolårets redan svikna löfte om självfinansiering vägar ingen utfärda på nytt. I långtidsutredningens kalla ljus ter sig årets finansplan med sin 12-procentiga ut-

giftsökning fantastiskt verklighetsfrämmande. Inte att undra på, att finansministern sköt ansvaret ifrån sig: »Till mitt försvar har jag då endast att anföra att om detta hus i praktiskt taget 100-procentig enighet beslutade sig för att utställa vissa växlar på framtiden, så betraktar jag det som en politisk anständighetsfråga att de växlar också inlöses.»

Den sakliga debatten i ekonomiska frågor undvek statsråden i storsträckning genom att kåsera kring de skiftande omdömen — »stark» och »svag» — som kommit budgeten till del. Nog förefaller det fattigt att inskränka sig till raljeri kring ett ordval — vad som menades med det ena och det andra omdömet hade ju tålmodigt utvecklats både av herr Cassel och herr Ohlin.

I första kammarens annars mera undanskymda debatt (åhörarfrekvensen på läktarna talade med förkrossande majoritet till andra kammarens förmån) — i första kammaren tog LO-ordförande Geijer till sin gamla slägga och drämde till professorerna och deras »skrivbordsfantasier». Så gånge det var och en som vågar utpeka fackföreningsrörelsen som en faktor, som kan lägga hinder i vägen för samhälllig balans. Också för lantbrukarna hade herr Geijer föga till övers, men så tillhör han ju inte heller direkt »den politiska delen av arbetarrörelsen». Lantbrukarna har det, fick man veta, så väl ställt, att de mycket väl utan höjda produktpriser kan bära den ofrånkomliga lyftningen av lantarbetarlönerna.

Hos många bondeförbundare, främst den oförbrännelige herr Rubbestad, visade sig statstjänarna och förslaget till »nollställning» av deras löner ha föga gehör. Att få fram riksdagsgrupperna till enat uppträdande i de frågorna kommer inte att bli lätt — vad som i regeringen stannat vid en reservation från bondestatsrådets sida kan kanske

i riksdagen växa till något mera dådkraftigt.

Glädjande var frånvaron av polemik de borgerliga oppositionspartierna emellan. Folkpartiledaren var i god form och högerns Leif Cassel argumenterade som alltid klart och klokt. Visst saknades ändå herr Hjalmarsson i debatten: han har ju en särdeles förmåga att få fram väsentligheterna, dra motståndarna på sig och efter en god fight skaka dem av sig.

Med av rörelse skälvande stämma utnämnde statsministern 1957 års riksdag till »de väldiga reformernas riksdag». Man har lärt sig konsten att utställa växlar...

Lärartillsättningen

Genom 1950 års skolbeslut bestämdes, att den blivande enhetsskolan skall vara kommunal och åtnjuta statsunderstöd. Detta motiverades med att en förstatligad skola förutsatte en utomordentligt omfattande och dyrbar administrativ apparat. Vidare kunde det befaras, att ett förstatligande skulle förkväva det kommunala initiativet och den ansvarskänsla, som i stort sett präglar distriktens nuvarande inställning till skolväsendet.

Då enhetsskolan är avsedd att utgöra en syntes av den kommunala folkskolan och den i stor utsträckning statliga realskolan, där högst olika bestämmelser gäller såväl med avseende på skolväsendets lokala och regionala ledning som beträffande lärartillsättningen, kan svårösta förvaltningsproblem och även starka intressemotsättningar knappast undvikas.

Frågan om skolväsendets ledning löstes av 1956 års riksdag på grundval av ett betänkande av 1951 års skolstyrelseutredning, medan den av samma utredning behandlade lärartillsättningen fick stå över för ytterligare be-

redning. Under remissbehandlingen hade nämligen framkommit, att utredningen med sitt förslag icke lyckats utjämna de intressebetonade motsättningar, som tidigare kommit till uttryck i diskussionerna kring lärartillsättningsfrågan.

För närvarande gäller att vid tillsättning av ordinarie lärare vid folkskolorna folkskolestyrelsen uppgör ett förslag, som upptar de tre mest meriterade sökandena, varefter en av dessa väljes av skolstyrelsen. Även lärare vid högre kommunala skolor tillsättes efter val av en kommunal skolstyrelse, men skolstyrelsen är författningsmässigt bunden att välja den mest meriterade. Valet kan för övrigt överklagas, först hos skolöverstyrelsen och sedan hos Kungl. Maj:t. Vid de statliga skolorna sker tillsättningen av Kungl. Maj:t, när det gäller lektorer och adjunkter och av skolöverstyrelsen med avseende på ämneslärarinnor.

Inom skolkommissionen yppades på sin tid en stark sympati för tanken, att tillsättningsförfarandet vid folkskolorna skulle utsträckas till att gälla för hela enhetsskolan. Denna uppfattning torde ha starkt stöd på kommunalt håll, inte minst i landsbygdens skoldistrikt, medan en stark opposition anmälde sig från berörda lärargrupper. För folkskollärarna var det angeläget att komma bort från det otillfredsställande valförfarandet, som obestriddligen givit utrymme åt ovidkommande hänsyn vid behandling av tillsättningsärenden, och läroverkslärarna motsatte sig med stor kraft den försämring, som en överflyttning av tillsättningsbefogenheterna från Kungl. Maj:t till en kommunal skolstyrelse av många olika skäl bedömdes vara.

Skolstyrelseutredningens förslag, i och för sig svåröverskådligt och sannolikt omöjligt att i praktiken genomföra på åtskilliga betydelsefulla punkter, utlöste diametralt motsatta reaktioner

på kommunalt håll och från lärarorganisationerna. I den nyligen framlagda propositionen (nr 61 ang. riktlinjer för förfarandet vid tillsättning av vissa lärartjänster m. m.) illustreras detta med citat ur yttranden avgivna av Svenska landskommunernas förbund och Läroverkslärarnas riksförbund. I den förra organisationens yttrande anföres: »Utredningens förslag ifråga om lärartillsättningen andas sålunda omotiverad misstro mot kommunerna och bygger helt på den förutsättningen att en lärares och skolledares duglighet skulle vara praktiskt taget helt beroende av betygspoäng och antal tjänsteår.»

Läroverkslärarnas riksförbund däremot har för sin del kommit fram till följande uppfattning i samma fråga: »Utredningen tror med andra ord kommunerna om allt gott; förbundet konstaterar för sin del att förutsättningar fortfarande finnes för ett enskilt missbruk av den kommunala makten och vill skydda lärarna däremot.»

Det är ingen tvekan om att det måste ha inneburit betydande svårigheter för ecklesiastikministern att ur så principiellt motsatta synpunkter utvinna en lösning som skulle tillgodose båda parter. Hur svårt det varit framgår bl. a. av det förspel, som föregått propositionens framläggande. Veterligen har den varit färdig ganska länge, men fått vila på ecklesiastikministerns bord, därför att vissa av hans regerings- och riksdagskolleger inom bondeförbundet haft svårt att acceptera den uttunning av den kommunala tillsättningsmakten, som förslaget innebär.

I korthet förordar propositionen ett i princip enhetligt tillsättningsförfarande av samtliga lärare på real- och folkskolestadiet och därmed även för enhetsskolan. Tillsättningsmyndighet blir den statliga mellaninstansen och den kommunala skolstyrelsen har för-

slagsrätt. Materiell besvärsmått föreligger till Kungl. Maj:t.

Det torde redan nu kunna konstateras, att det framlagda förslaget tillgodose varken kommunernas önskemål eller lärarnas vid de högre skolorna intressen. Hur stora motsättningarna kommer att bli får den närmaste framtiden utvisa. För kommunerna gäller sannolikt alltför skolkommissionens ord att utan rätt att tillsätta lärare är kommunens inflytande över skolväsendet illusorisk. För de statligt anställda ämneslärarna blir situationen, att deras meriter kommer att prövas av myndigheter, som de förmenar icke på samma sätt som skolöverstyrelsen besitter förutsättningar för en allsidig bedömning, framför allt av den vetenskapliga utbildningen, och vidare kommer de i beröring med kommunal maktutövning, något som de tidigare varit helt oberoende av. Samtidigt måste erkännas att det är välgörande, att ecklesiastikministern med sitt förslag rensat upp i det träsk, som folkskollärartillsättningen hittills utgjort och att förbättrade tillsättningsprinciper för de högre *kommunala* skolornas del utgör en betydelsefull sak i propositionen.

Den gemensamma europa-marknaden

Tiden sedan andra världskrigets slut har karakteriserats av energiska strävanden i riktning mot ett ökat handelspolitiskt närmande mellan Europas fria stater. Dessa ansträngningar har tagit sig uttryck i en serie åtgärder, som varit ägnade att kraftigt främja utrikeshandeln mellan Västeuropas länder. Här skall endast erinras om samarbetet inom OEEC, vilket haft till resultat ett successivt nedbyggande av de kvantitativa handels-

hindren, vidare om de överenskomelser, som träffats inom ramen för GATT, angående nedsättning av gällande tullar, än vidare om tullunionen mellan Belgien, Holland och Luxemburg (Benelux) samt slutligen om kol- och stålunionen, ett slags partiell tullunion på ett utomordentligt centralt varuområde. Ett regionalt handelspolitiskt samarbete är också målet för den gemensamma nordiska marknaden, som snart passerat utredningsstadiet och enligt optimistiska bedömare inom en nära framtid skall kunna förverkligas.

Allt detta — i och för sig betydelsefullt — överskuggas av det gigantiska projekt, som på sistone i konkret form sett dagen: ett successivt och fullständigt nedrivande av alla handelshinder, såväl tullar som kvantitativa restriktioner, mellan Västeuropas ekonomiskt ledande stater och bildandet av en *tullunion* dem emellan. Initiativet har utgått från den sexstatsgrupp, som kol- och stålunionen omfattar (Beneluxstaterna, Frankrike, Italien och Västtyskland), och väcktes så sent som i juni 1955. Sedan dess har förberedelsearbetet fortskridit i rask takt: den s. k. Spaak-rapporten publicerades under våren 1956, ett förslag till stadga för den blivande tullunionen framlades i Bryssel för några veckor sedan, och ett fördrag mellan de sex staterna väntas kunna undertecknas redan den 10 mars detta år. Ofrånkomliga meningssmotsättningar på vissa punkter anses icke vara större än att de med god vilja skall kunna överbryggas.

Jämsides härmed har en inom OEEC tillsatt kommitté studerat frågan om möjligheterna att i anslutning till den tilltänkta tullunionen inrätta ett europeiskt *frihandelsområde*. Medan en tullunion utmärkes av tullfrihet mellan unionsländerna inbördes och en gemensam yttre tullmur, innebär ett frihandelsområde likaledes tullfrihet inåt — mellan de deltagande län-

derna — men frihet för dessa att själva bestämma sitt tullskydd gentemot omvärlden. Vilken av dessa vägar man än väljer, blir alltså handeln i princip fri mellan samtliga i samarbetet deltagande stater.

En tullunion i angiven bemärkelse är självfallet knappast lockande för sådana stater, som vill behålla friheten att autonomt bestämma sin tullpolitik gentemot »tredje land». Detta kan bero på att man vill — via differentierade tullsatser — gynna vissa leverantörländer (t. ex. Storbritannien visavi imperieländerna) eller att man helt enkelt tvekar att höja den egna, yttre tullnivån till den (väsentligt högre) nivå, som förmodligen kommer att gälla för deltagarna i tullunionen (detta är särskilt aktuellt för Danmark och Sverige). En annan betydelsefull faktor i detta sammanhang är att deltagarna i en tullunion sannolikt får uppge en ansevärd del av sin självständighet även i andra ekonomiskt-politiska frågor än tullpolitiken — till förmån för någon överstatlig, »koordinerande» instans, vars åtgöranden knappast torde kunna bringas i överensstämmelse med näringslivets intressen och önskemål i de särskilda länderna.

För Storbritannien har det uppenbarligen ställt sig svårt att avböja en medverkan i projektet — den brittiska exporten till kontinenten skulle ha blivit allvarligt hotad. Å andra sidan har hänsynen till imperiet — de ömse-sidiga tullpreferenserna — stått i vägen för anslutning till en tullunion. Följden har blivit att Storbritannien synes benäget att lämna sin medverkan men i frihandelsområdets form.

De skandinaviska länderna och särskilt Sverige måste ävenledes i högsta grad beakta sina exportintressen. Ungefär en fjärdedel av den svenska produktionen avsättes på export; därav faller drygt 70 % på den västeuropeiska marknaden. Åtskilligt i den

svenska exporten är visserligen merendels tullfritt eller nära nog tullfritt i mottagarlandet; men en väsentlig del — t. ex. verkstadsprodukterna — är tullbelagd. Blir det en tullunion eller ett frihandelsområde utan vår medverkan, kommer vi att på denna marknad förlora vår ställning som »mest gynnad nation» och där drabbas av avsevärt högre tullar än våra huvudkonkurrenter. Kommer Storbritannien — vårt främsta avnämjarland — med i samarbetet, förefaller svensk anslutning nära nog ofrånkomlig.

Det är emellertid klart att vissa hemmamarknadsindustrier kan råka i svårigheter, åtminstone temporärt, vid svensk medverkan i en gemensam marknad. Särskilt torde detta gälla vissa delar av textilindustrien samt skoindustrien, gummiindustrien och tillverkningen av handelsjärn. Svårigheterna bör dock icke överdrivas. Det svenska tullskyddet är redan i allmänhet så lågt, att dess borttagande gentemot övriga västeuropeiska länder i åtskilliga fall knappast får någon större betydelse för industriens internationella konkurrenskraft. Dessutom är meningen att tullskyddets slopande gentemot övriga deltagarländer skall

ske successivt under en tämligen lång övergångsperiod (12 à 15 år).

De omställningsproblem, som ett svenskt engagemang i en gemensam marknad aktualiserar, speciellt för industrien, ställer självfallet stora krav både på denna och på de svenska statsmakterna. I sistnämnda hänseende skall endast pekas på nödvändigheten av en grundlig omprövning av den ekonomiska politiken, särskilt i vad gäller företagets möjligheter att i ett ytterligare skärpt konkurrensläge tillgodose sitt kapitalbehov, bygga ut och modernisera sina anläggningar samt — icke minst — deras rättmätiga krav på en någorlunda rimligt utformad företagsbeskattning. Det torde också vara klart, att den nu rådande löneklyftan mellan svensk och utländsk industri efter genomförandet av en gemensam marknad får en starkt ökad betydelse inom vissa näringsgrenar. Slutligen måste det från svensk sida förutsättas — liksom tidigare hävdats från engelskt och franskt håll — att konkurrensen på den gemensamma marknaden skall grundas på en sund ekonomisk basis, dvs. utan att gynnas av subventioner och utan att få dumpingkaraktär.